

Za razliku od drugih gramatika, u kojima se u različitim poglavljima govori o značenjima padeža, predloga, priloga, o glagolskoj rekciji i rečeničnim članovima, u Marojevićevoj *Gramatici* ovi su aspekti funkcionalno objedinjeni i vrlo pregledno kontrastivno osvetljeni u obimnom odeljku *Članovi rečenice* (str. 230—290). U ovom odeljku naročito se ubedljivo pokazuju prednosti funkcionalnog metoda i načina na koji autor ovaj metod primenjuje.

Vrlo je značajan odeljak *Prosta rečenica* (str. 291—317) koji obuhvata one tipove rečenica koji imaju posebnu formalnu strukturu i posebno značenje i u kojima se ogledaju bitne razlike između ruskog i srpskohrvatskog jezika. Za nastavu će biti od izuzetne koristi upitne rečenice, bezlične rečenice, neodređenolične rečenice, uopštenolične rečenice, kao i odrične rečenice, sa brojnim i karakterističnim primerima. Prvi put u gramatikama ovoga tipa izdvajaju se posesivne rečenice, koje se po formalnoj strukturi dele na četiri grupe: 1. Konstrukcije sa glagolom *быть* (i oblicima *есть*, *нет* u sadašnjem vremenu), 2. Konstrukcije sa glagolom *быть* (bez oblika *есть*, *нет* u sadašnjem vremenu), 3. Konstrukcija sa glagolom *иметь*, 4. Konstrukcije sa glagolom *принадлежать*. S obzirom na tipološku prirodu ruskog jezika, obrada posesivnih rečenica u Marojevićevoj *Gramatici* imaće i teorijski i praktični značaj.

Pregledno je obrađena i složena rečenica sa osnovnim veznicima u nezavisno-složenoj i u zavisno-složenoj rečenici.

Gramatika ruskog jezika Radmila Marojevića predstavlja lep doprinos naše rusistike gramatičkoj misli o ruskom jeziku i značajan doprinos našoj udžbeničkoj literaturi i nastavnoj praksi u srednjoj školi i u usmerenom obrazovanju uopšte.

Dorđe Vidanović

NAUM DIMITRIJEVIĆ (prir.), *JEZIK I MOZAK*, Izbor priloga iz neurolingvistike, Poseban otišak iz časopisa *Putevi*, br. 1—2, Banjaluka, 1982, str. 92.

Gledajući pred sobom ovaj omaleni skup tekstova iz neurolingvistike, ne mogu a da se ne zapitam zašto je tako omaleni i nepotpun. Međutim, čitalac će pogrešno shvatiti moju prvu rečenicu ako pomisli da je sud o vrednosti samog poduhvata negativan. Ne, zborniku *Jezik i mozak* mogu uputiti samo reči pohvale a njegovi nedostaci su jedino plod suženosti priređivačkog prostora.

Upravo bih ovim pitanjem i započeo svoj prilog. Možda nije uputno lamentirati nad poslovičnim nerazumevanjem uređivačkih saveta, namrgođenih urednika i neažurne dogovaračke politike u izdavačkom poslu. Međutim, kako stvari danas stoje, u naukama koje se ovako ili onako bave problemima jezika, situacija traži lament. Posebno je tako stanje u domenu neurolingvističke discipline koja je svojevrsni *mélange* neurologije, psihologije i lingvistike (svakako ne mislim da je baš navedeni red potreban). Verovatno se na prste

jedne ruke mogu izbrojati ljudi koji se bave neurolingvističkim pitanjima u nas (to je naročito uočljivo ako se pregledaju dosad kompilirane bibliografije iz ove oblasti — Peuser 1977. i Dimitrijević & Đorđević 1980). Bilo bi vrlo korisno kada bi se veći broj mladih i nadobudnih lingvista uključio u zajednički rad sa psiholozima i neurolozima na polju ispitivanja neurologije jezika i empirijskih istraživanja jezičkih oštećenja sa lingvističke tačke gledišta.

Tako se, u formi retoničkog pitanja, vraćam na problem omalenosti i nepotpunosti zbornika pred nama. On je takav usled nedovoljnog razumevanja (me ljudi iz Banjaluke koji su pokazali predusretljivost koje nije bilo u većim izdavačkim centrima), ali i zbog nedostatka odgovarajućih sredstava koja bi bila izdvojena za »marginalije« (kako se kojekada nazivaju »mlade« discipline).

U sâm zbornik priređivač je uključio priloge koji su dobro i primereno odabrani. Uključen je članak *Egona Vajgla* i *Manfreda Birviša* »Neuropsihologija i lingvistika: predmeti zajedničkih istraživanja« — članak koji, po mom mišljenju, predstavlja jedan od ugaonih kamenova savremene neurolingvistike (nisam ubeđen da datum prve pojave ovog članka, negde 1968, kada je u šapirografisanom obliku kružio američkim univerzitetima, nije i početak »savremene« neurolingvistike, barem na neki način). Postavke ovog priloga o prirodni oštećenja jezika kod afazioloških poremećaja u kojima se tvrdi da su svi afaziološki debalansi samo poremećaji jezičke delatnosti, mogle bi biti, ako se uzmu za metodološke pretpostavke, obrazac za jednu suhoparnu jezičku nauku. Jer, u tom slučaju lingvisti bi trebalo da budu spremni na konsekvencu da jezička sposobnost nije neurološki predstavljena u korteksu. Ovakav teoretski dualizam bio bi svakako necelishodan. Gledištima Vajgla i Birviša, sa uspjehom se (ovo objašnjavam bliže u *Vidaković* 1981) suprotstavio *Whitaker* 1969.

Pored *Vajglovog* i *Birviševog* priloga uključeni su *Gešvindov* popularni članak »Mozak i jezik«, *Pilhovo* »Lingvističko viđenje afazijes«, *Lurijin* »Jezik i mozak: kao osnovnim problemima neurolingvistike« i *Brendan Marov* prilog o jeziku psihopatologije. Posebnu vrednost u informativnom smislu imaju odeljci u kojima je priređivač priložio svoju sliku viđenja stanja u neurolingvistici (iako on s pravom poriče da je ovo moguće uraditi izuzev u nekom dvotomnom delu), te kratak, ali oštromno kompilirani izbor iz neurolingvističke bibliografije praćen spiskom naslova doktorskih disertacija iz date oblasti u SAD u periodu od 1961. do 1980.

Svakako da su prostorna ograničenja nametala i konceptualna, što se jasno vidi u uvodnoj reči priređivača. Možemo samo biti tužni što nisu u zbirku uključeni priloz *Whitakera* 1970 (po svojoj konciznosti ovaj kratki članak bi u potpunosti odgovarao) *Whitakera* 1974, *Caramazze* i *Zurifa* 1976, *Whitakera* i *Selnesove* 1975, *Zurifa*, *Caramazze* & *Myersona* 1972, *Zangwilla* 1978, kao i brojnih drugih autora (uključujući tu, svakako i nemačko i francusko područje — radovima *von Stockerta*, *Cohena*, *Lecoursa*, *Lhermitta* i dr.). Navedeni autori čine težište neurolingvističkih ispitivanja koje nije predstavljeno u zborniku. Naime, pomenuti radovi bave se uticajem koji na teoretska lingvistička istraživanja mogu ostvariti rezultati empirijskih studija neurolingvističkih oštećenja. Tako se čini da definicija neurolingvistike ne može obuhvatiti samo kliničko-afaziološke probleme i njihovu deskripciju u okviru nauke o jeziku, već da se mora uvek imati u vidu i povratni uticaj — kako empirija neuro-

loških oštećenja jezičkog mehanizma utiče na eventualno oformljenje lingvističkih teorija (što možemo nazvati *konstrukcijom teorije*).

Moram istaći da nisam zadovoljan metodološkim kretanjima u neurolingvistici. Naime, dok savremena normativna jezička analiza (recimo TG teorija *Noama Čomskog*) poseduje kakav-takav, međutim koherentan, metodološki okvir, u isto vreme neurolingvistika koja je supstancijalno, pa samim tim i metodološki okvir, osebujna, nema odgovarajućeg okvira. Ovo ističem zato da bih ukazao na činjenicu da neurolozi ili psiholozi ne poseduju odgovarajuća znanja iz lingvističke nauke da bi bili u stanju da stvaraju adekvatnu naučnu metodologiju neurolingvističkih ispitivanja u smislu *konstrukcije teorije*. Stoga put ka konstrukciji lingvističke teorije počinje u biti zajedničkim preglaštvošću neurologa, psihologa i lingvиста, i taj prvi stadijum, po mome mišljenju, imamo predstavljen primerenim člancima u zborniku o kome govorim. U drugom delu puta ka adekvatnoj lingvističkoj teoriji mora se imati u vidu opšte stanje naučne metodologije (u smislu filozofije nauke) jer je svako zaključivanje o lingvističkim konstruktima i njihovoj ontologiji neumitno povezano sa pitanjima redukcije i teorije premošćivanja (up. stavove *Bothe* 1981). Ovim problemom, na koji nailazimo u drugom delu puta, pokušao se baviti *Whitaker* u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1969. godine, međutim, ostao je na nivou prevelike opštosti i nedovoljne konzistentnosti. Između ostalih, interesantan je i pokušaj *Caplana* iz 1981. Prema mome mišljenju, sve što je urađeno u ovom aspektu neurolingvistike potvrđuje ispravnost Comskievog metafore o jeziku kao *mentalnom organu*. Naime, čini se da je uputno: (1) posmatrati jezičku sposobnost čovekovu kao deo opšteg čovekovog kognitivnog aparata — njegovog uma; (2) pretpostavljati da je um specifična funkcija odgovarajućih višecelijskih moždanih komponenti (up. najnovije razmatranje o tome — *Bunge* 1983). Svakako, imam u vidu predstave o jeziku kao o domenu »kognitivne psihologije«, odnosno razmatranja koja jezik vide i kao proces sazrevanja CNS (up. *Milner* 1976). S druge strane, pripadnici radikalno pragmatске škole izučavanja jezika — baš u okviru filozofskih istraživanja (up. *Kambartel & Schneider* 1981), zagovaraju, čini se s pravom, da je socijalni aspekt jezika ono što ga čini takvim kakav jeste. Dodajem, u domenu praxisa, samo, ali taj okvir nije jedini pa se, možda, nameće neka asimilacija dvaju aspekata: Comskievog viđenja jezika kao mentalnog organa i izučavanja polja ljudske akcije. Jedno bez drugog ne ide.

Posle ovog kratkog interluda želeo bih da ukažem na još jednu dobru stranu zbornika *Jezik i mozak*. On je, pored dve Lurijine knjige, jedne uz neuropsihologije, a druge iz neurolingvistike, obe u izdanju beogradskog Nolitа, jedini izvor informacija u ovom primenjenom aspektu lingvistike. Pored toga, posle krutog i jednosmernog Lurijinog pristupa neurolingvističkom polju, pristupa koji nije uvek i najtačniji u tumačenju savremene lingvističke teorije, u *Jeziku i mozgu* nalazimo članke koji su drukčiji, nekada i potpuniji od Lurijinih interpretacija. To je ono što je našoj zainteresovanoj čitalačkoj publici potrebno, i nadamo se da će energični i obavešteni priređivač *Naum Dimitrijević* dobiti novu šansu za rad. Ako *Jezik i mozak* predstavljaju maketu nekog obimnog zbira članaka iz neurolingvistike, ne sumnjam da će takav tom zasluživati ponovne hvale.

U zborniku ima i pokoja nepreciznost u prevodima, koji su, u celini, vrlo solidni. Ovo je shvatljivo jer je neurolingvistička terminologija u nas u pregestacionim mukama, a ne u povelju. Morao bih zameriti i na nedosljednosti

korišćenja termina kompetenca i performanca (ovi termini su se u *Vajglavom* i *Birviševom* prilogu često izmenjivali, a bez povoda, se terminima koji su već odomaćeni i koji bi trebalo da se koriste — jezička sposobnost i delatnost). Zatim, naišao sam na nešto što bih voleo smatrati običnim lapsusom: u prevodu *Marovog* članka o jeziku i psihopatologiji umesto o *lekovima* (farmakopejima), kao što su librijum, preferazin i impramin, govori se o *drogama!*

Da zaključim — mimna srca i entuzijastički preporučujem svakom zainteresovanom čitaocu antologiju *Jezik i mozak* priređivača *Nauma Dimitrijevića*. Ona neće biti samo jedna od knjižica na polici, već će svako pregledavanje dovesti do implicitnog saznanja da ono o čemu se govori u stereotipnom lingvističkom programu može biti samo refleksija kortikalnih procesa. Pored lingvиста, pretežno teorijski orijentisanih, psihologa i lekara neurologa, ova zbirka se može pokazati veoma potsticajnom i svakom znatiželjnom nastavniku stranog jezika, jer primena neurolingvistike je mnogostruka, a svakako je moguća i u nastavi (*up. Walsh & Diller 1978, Dimitrijević 1976*)

LITERATURA

- Botha, R. P., *The Conduct of Linguistic Inquiry*, A systematic introduction to the methodology of generative grammar. The Hague, Mouton, 1981.
- Bunge, M., »Speculation: Wild and Sound«, *New Ideas in Psychology*, Vol. 1, No. 1, 3—6, 1983.
- Caplan, D., »On the Cerebral Localization of Linguistic Functions: Logical and Empirical Issues Surrounding Deficit Analysis and Functional Localization«, *Brain and Language*, 14, 120—37., 1981.
- Caramazza, A. & Zurif, E. B., »Dissociation of Algorithmic and Heuristic Processes in Language Comprehension«, *Brain and Language*, 3, 572—82, 1976.
- Dimitrijević, N., »Primenjena neurolingvistika — korak bliže formulisanju modela učenje stranih jezika«, *Strani jezici*, 5, 283—290, 1976.
- Dimitrijević, N. & Đorđević, R., *Bibliography on Neurolinguistics*, Liviana Editrice, Padova, 1980.
- Kambartel, F. & Schneider, H. J., »Constructing a pragmatic foundation for semantics«. *Contemporary philosophy. A new survey*. Vol. 1, 155—78, 1981.
- Milner, E., »CNS maturation and language acquisition«. U: H. Whitaker & H. A. Whitaker (eds.) *Studies in Neurolinguistics*, Academic, New York, 1976.
- Peuser, G., *Sprache und Gehirn. Eine Bibliographie zur Neurolinguistik*, Wilhelm Fink, München, 1977.
- Vidaković, Đ., »Lingvistička analiza iktalnih govornih mehanizama kod senzorne afazije«, *Zbornik radova Katedre anglistike*, Sv. II, 317—27, Niš, 1981.
- Wlash, T. & K. C. Diller. »Neurolinguistic Foundations to Methods of Teaching a Second Language«, *IRAL*, 1, 1—14, 1978.
- Whitaker, H. A., *On the Representation of Language in the Human Brain*, Working Papers in Phonetics, No. 12, ULCA, 1969.
- Whitaker, H. A., »Linguistic Competence: Evidence from Aphasia«, *Glossa*, 4.1, 46—53, 1970.
- Whitaker, H. A., »Is the Grammar in the Brain?« U: D. Cohen (ed.) *Explaining linguistic phenomena*, D. C., Hemisphere, Washington, 1974.
- Whitaker, H. A. & Selnes, O., »Broca's Area: A Problem in Language-Brain Relationship«, *Linguistics*, 154—5, 91—103, 1975.
- Zangwill, O. L., »Aphasia and the Concept of Brain Centers«, U: G. A. Miller & E. Lenneberg (eds.) *Psychology and Biology of Language and Thought*, Academic, New York, 1978.
- Zurif, E. B., Caramazza, A. & Myerson, R., »Grammatical Judgements of Agrammatic Aphasics«, *Neuropsychologia*, 10, 405—12, 1972.